

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบ
ประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม*
BUDDHADHAMMA APPLICATION FOR STRENGTHENING DEMOCRATIC
CITIZENSHIP OF THE PEOPLE OF SAMUT SONGKHRAM PROVINCE

ปลื้มจิต ลาภอุดมเลิศ, สุรพล สุธะพรหม, สุมาลี บุญเรือง

Pluemjit Lapaudomloed, Suraphon Suyaprom, Sumalee Boonrueang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: kupoo.2517@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม 2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมือง และ 3. นำเสนอการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญที่คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 18 คน และจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลจำนวน 9 คน เพื่อยืนยันข้อมูลเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ซึ่งมีสิทธิเลือกตั้งในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยกลุ่มตัวอย่างจำนวน 399 คน คำนวณจากสูตรของทาร์โร ยามาเน่ จากประชากรทั้งหมด 127,460 คน ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression)

ผลการวิจัยพบว่า 1. ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงครามควรมีคุณลักษณะสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ ความรับผิดชอบตนเอง การเคารพสิทธิของผู้อื่น การเคารพความแตกต่าง การเคารพหลักความเสมอภาค การเคารพกติกา และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งส่งเสริมประชาธิปไตยให้มั่นคงและยั่งยืน 2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมือง ได้แก่ ทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ และความรู้ โดยสามารถ

*Received March 15, 2025; Revised April 4, 2025; Accepted April 11, 2025

ทำนายแนวโน้มของความเป็นพลเมืองได้ร้อยละ 60.6 และหลักพุทธธรรมโดยเฉพาะหลัก สัปปุริสธรรม 7 ประการ สามารถทำนายแนวโน้มได้ร้อยละ 67.7 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแนวคิด ทางพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเป็นพลเมือง และ 3. การประยุกต์ใช้ หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ ได้แก่ การรู้จักเหตุ ผล ตนเอง ประมาณ กาลเวลา ชุมชน และ บุคคล ช่วยเสริมสร้างวิจารณญาณ ความร่วมมือ และประชาธิปไตยที่มั่นคงในระดับท้องถิ่น อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม; เสริมสร้าง; ความเป็นพลเมืองในประชาธิปไตย; หลักสัปปุริส ธรรม 7

Abstract

This research aimed: 1.To study the nature of democratic citizenship among people in Samut Songkhram Province, 2.To examine the factors influencing such citizenship, and 3.To propose Buddhadhamma application for strengthening democratic citizenship, conducted by the mixed-methods The qualitative research, data were collected by in-depth interviewing 18 key informants, purposively selected from scholars, government officers, politicians, and community leaders, along with focus group discussions with 9 participants to validate findings. The quantitative research and data were collected with questionnaire from 399 samples, who were eligible voters, derived from a population of 127,460 people, calculated using Yamane's formula. Data were analyzed by descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, standard deviation, and stepwise multiple regression analysis for quantitative results.

Findings showed that: 1. Democratic citizenship in Samut Songkhram comprised six essential characteristics: self-responsibility, respect for others' rights, acceptance of diversity, adherence to equality, rule compliance, and social responsibility-all of which supported stable and sustainable democracy. 2. Factors influencing citizenship were attitude, values, beliefs, and knowledge, significantly influenced citizenship with a combined prediction rate of 60.6%. Moreover, the Seven Sappurisadhamma, predicted citizenship

by 77.7 % indicating that Suppurisadhamma 7 was important factor for citizenship fostering. 3. Applying the Sappurisadhamma 7, knowing causes, knowing effects, self-awareness, knowing moderation, knowing time, knowing community and knowing individual fostered critical thinking, cooperation and sustainable democratic citizenship in the community.

Keywords: Buddhadhamma; Strengthening; Democratic Citizenship; Sappurisa Dhamma

บทนำ

ประเทศไทยปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งมุ่งเน้นให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในการปกครองตนเองผ่านกระบวนการเลือกตั้ง (ประกาศราชกิจจานุเบกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน, 2550) โดยหลักการของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้ระบุถึงหน้าที่ของปวงชนชาวไทย ไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 50 อันรวมถึงการเคารพกฎหมาย การมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ และการใช้สิทธิเสรีภาพโดยไม่ละเมิดผู้อื่น สิ่งเหล่านี้สะท้อนหลักการของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ที่ไม่ได้เป็นเพียงการมีสิทธิเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการมีจิตสำนึกสาธารณะ ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมในชีวิตทางสังคมอย่างสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติสังคมไทยยังเผชิญกับข้อจำกัดด้านการพัฒนาพลเมือง เช่น การละเลยหน้าที่ การขาดวิจยรณญาณในการมีส่วนร่วมทางการเมือง และความแตกแยกทางสังคมที่เกิดจากการยึดถือผลประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก (จารุวรรณ แก้วมะโน, มปป.) ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า แม้รัฐธรรมนูญจะให้หลักประกันในสิทธิและเสรีภาพแล้วก็ตาม แต่หากขาดการปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของพลเมือง ก็อาจไม่สามารถสร้างประชาธิปไตยที่มั่นคงและยั่งยืนได้

ด้วยเหตุนี้ แนวทางหนึ่งที่มีศักยภาพในการส่งเสริมความเป็นพลเมืองเชิงคุณภาพ คือ การบูรณาการหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมว่าด้วยคุณลักษณะของสัตบุรุษหรือคนดีที่พึงมี ได้แก่ การรู้จักเหตุ ผล ตนเอง ประมาณกาลเวลา ชุมชน และบุคคล (ที.ปา. 11/330/330-333) หลักธรรมเหล่านี้มีพลังในการพัฒนาจิตสำนึก วิจยรณญาณ และความรับผิดชอบต่อพลเมือง ซึ่งเป็นมิติเชิงจริยธรรมที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่สามารถบังคับให้เกิดขึ้นได้

แนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้แก่แนวคิด Civic Republicanism ซึ่งให้ความสำคัญกับพลเมืองในฐานะผู้มีบทบาทในการดำรงและพัฒนาส่วนรวม โดยเน้นคุณธรรมพลเมือง เช่น ความซื่อสัตย์ การเสียสละ และความรับผิดชอบ (Galston, 1991) อีกทั้งแนวคิด Active Citizenship ตามแนวของ Westheimer & Kahne (2004) ยังเสนอให้ความเป็นพลเมืองไม่ใช่แค่การทำตามกฎหมาย แต่ต้องเป็นพลเมืองที่มีความคิด วิचारณ์ และลงมือเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างมีจริยธรรม เมื่อพิจารณาภายใต้บริบทของจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประชาชนมีบทบาททางการเมืองและมีพัฒนาการทางสังคมและเศรษฐกิจที่น่าสนใจ ผู้วิจัยเห็นว่าการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับแนวคิดความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เป็นแนวทางที่สามารถสร้างพลเมืองที่มีคุณลักษณะครบถ้วนทั้งด้านสิทธิหน้าที่ และจริยธรรม

จากเหตุผลข้างต้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาเรื่องความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเป็นพลเมือง และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้เข้มแข็ง มีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ และมีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม
3. เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม และการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) 18 คน จากกลุ่มนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ นักการเมือง ข้าราชการ และผู้นำชุมชน รวมถึงการสนทนากลุ่มเฉพาะ 9 คน

2.2 ประชากร ได้แก่ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งในจังหวัดสมุทรสงคราม 127,460 คน (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2567)

2.3 กลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) และคำนวณโดยสูตร Yamane (1973) กำหนดขอบเขตความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่าง 399 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยพัฒนาคำถามจากกรอบแนวคิดการวิจัย ประกอบด้วยคำถามเปิดเกี่ยวกับ ประสบการณ์ ความเข้าใจต่อความเป็นพลเมือง และการนำหลักธรรมมาใช้ในการพัฒนา พฤติกรรมของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย

3.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ ตอนที่ 2 ระดับความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ประเมินพฤติกรรม และเจตคติต่อคุณลักษณะของพลเมือง ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมือง ใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ท 5 ระดับ (Likert, 1967) ตอนที่ 4 การรับรู้และความคิดเห็นต่อหลัก พุทธธรรม โดยเฉพาะหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ นัดหมายผู้ให้สัมภาษณ์ ขออนุญาตบันทึกเสียงและจดบันทึกการสนทนา

4.2 การวิจัยเชิงปริมาณ แจกและเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง ครบ 100% ก่อนนำข้อมูลไปวิเคราะห์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เชื่อมโยงข้อมูลตามประเด็นในกรอบแนวคิด

5.2 การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ด้วยการถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression) เพื่อทดสอบปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมือง

ผลการวิจัย

1. ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า 1. ความรับผิดชอบตนเองและพึ่งพาตนเองได้ พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยต้องมีความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเอง มีความสามารถในการจัดการปัญหาและแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ได้โดยไม่เป็นภาระของผู้อื่น รวมถึงปฏิบัติตนให้เหมาะสมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม 2. การเคารพสิทธิของผู้อื่น การเคารพสิทธิซึ่งกันและกันเป็นรากฐานของสังคมที่สงบเรียบร้อยและเป็นธรรม การปฏิบัติตามหลักสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมช่วยเสริมสร้างประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่ทุกคนมีส่วนร่วม 3. การเคารพความแตกต่าง สังคมประชาธิปไตยต้องยอมรับและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด และวิถีชีวิต การอยู่ร่วมกันโดยไม่แบ่งแยกช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน นำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มั่นคงและยั่งยืน 4. การเคารพหลักความเสมอภาค การปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียม ปราศจากอคติ และไม่เลือกปฏิบัติ เป็นพื้นฐานของประชาธิปไตยที่มั่นคง พลเมืองควรปฏิบัติตามกฎของสังคมอย่างเป็นธรรม ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และส่งเสริมความเสมอภาคในการอยู่ร่วมกัน 5. การเคารพกติกาการปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินประชาธิปไตยอย่างราบรื่น ความรับผิดชอบต่อกติกาแสดงถึงความเข้าใจในความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ และการเคารพสิทธิของผู้อื่น ซึ่งช่วยให้สังคมดำเนินไปอย่างมีระเบียบ 6. ความรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม พลเมืองที่ดีควรมองเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีจิตสำนึกในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาของชุมชนเพื่อสร้างสังคมที่เข้มแข็งและประชาธิปไตยที่มั่นคงคุณลักษณะเหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้ประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยส่งเสริมให้พลเมืองมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างมีคุณภาพ

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม

สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยการสร้างความเป็นพลเมืองประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ ทศนคติและค่านิยม อย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัดสมุทรสงคราม

ตัวแปรปัจจัยการสร้าง ความเป็นพลเมือง	B	Std. Error	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
ค่าคงที่ (Constant)	1.304	0.123		10.598**	0.000
ทัศนคติ	0.397	0.040	0.470	10.041**	0.000
ค่านิยม	0.135	0.038	0.171	3.540**	0.000
ความเชื่อ	0.105	0.043	0.128	2.445**	0.015
ความรู้	0.086	0.039	0.112	2.176**	0.030

Multiple R = .781^d R Square = .610 Adjusted R Square = .606 Std. Error = .356

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 1 พบว่า ปัจจัยการสร้างความเป็นพลเมืองที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม ส่งผลอยู่ 4 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 คือ ด้านทัศนคติ ด้านค่านิยม ด้านความเชื่อ และความรู้ ตามลำดับซึ่งสามารถเขียนสมการได้ดังนี้

$$\hat{Y} = 1.304 + 0.397\text{SumC} + 0.135\text{SumD} + 0.105\text{SumB} + 0.086\text{SumA}$$

$$Z_y = (0.470)Z_{\text{sumC}} + (0.171)Z_{\text{sumD}} + (0.128)Z_{\text{sumB}} + (0.112)Z_{\text{sumA}}$$

สรุปได้ว่า ปัจจัยการสร้างความเป็นพลเมืองที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม ส่งผลอยู่ 4 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงว่าได้ร้อยละ 60.6 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านทัศนคติ ได้ร้อยละ 47.00 ด้านค่านิยมได้ร้อยละ 17.1 ด้านความเชื่อสามารถทำนาย ได้ร้อยละ 12.80 และด้านความรู้ ได้ร้อยละ 11.2 ตามลำดับ

สมมติฐานที่ 2 หลักสัปปุริสธรรม 7 ประกอบด้วย อัมมัญญา ผู้รู้จักเหตุ, อัตถัญญา ผู้รู้จักผล อัตตัญญา ผู้รู้จักตน มัตตัญญา ผู้รู้จักประมาณ กาลัญญา ผู้รู้จักกาลเวลา ปริสัญญญา ผู้รู้จักชุมชน และบุคคลัญญา ผู้รู้จักบุคคล อย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 หลักสัปปริสธรรม 7 ที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของ
ประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม

ตัวแปรหลักสัปปริสธรรม 7	B	Std.Error	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
ค่าคงที่(Constant)	0.653	0.130		5.018**	0.000
บุคคลัญญาตา ผู้รู้จักบุคคล	0.242	0.036	0.285	6.682**	0.000
อัตตัญญาตา ผู้รู้จักตน	0.213	0.042	0.226	5.140**	0.000
อตถัญญาตา ผู้รู้จักผล	0.172	0.042	0.176	4.061**	0.000
กาลัญญาตา ผู้รู้จักกาลเวลา	0.150	0.039	0.172	3.864**	0.000
ธัมมัญญาตา ผู้รู้จักเหตุ	0.105	0.037	0.118	2.811**	0.005

Multiple R = .825^d R Square = .681 Adjusted R Square = .677 Std. Error = .323

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า หลักสัปปริสธรรม 7 ที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม 5 ด้าน มีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.01 โดยเรียงลำดับตามสมการดังนี้ คือ บุคคลัญญาตา ผู้รู้จักบุคคล อัตตัญญาตา ผู้รู้จักตน อตถัญญาตา ผู้รู้จักผล กาลัญญาตา ผู้รู้จักกาลเวลา ธัมมัญญาตา ผู้รู้จักเหตุ ซึ่งสามารถเขียนสมการได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบ

$$\hat{Y} = 0.653 + 0.242 \text{SumGGG} + 0.213 \text{SumCCC} + 0.172 \text{SumBBB} + 0.150 \text{SumEEE} + 0.105 \text{SumAAA}$$

$$Z_y = (0.285)Z_{\text{SumGGG}} + (0.226)Z_{\text{SumCCC}} + (0.176)Z_{\text{SumBBB}} + (0.172)Z_{\text{SumEEE}} + (0.118)Z_{\text{SumAAA}}$$

สรุปได้ว่า หลักสัปปริสธรรม 7 ที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม 5 ด้าน มีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.01 แสดงว่าได้ร้อยละ 67.7 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านบุคคลัญญาตา ผู้รู้จักบุคคล ได้ร้อยละ 28.5 อัตตัญญาตา ผู้รู้จักตน ได้ร้อยละ 22.6 อตถัญญาตา ผู้รู้จักผล ได้ร้อยละ 17.6 กาลัญญาตา ผู้รู้จักกาลเวลา ได้ร้อยละ 17.2 และธัมมัญญาตา ผู้รู้จักเหตุ สามารถทำนาย ได้ร้อยละ 11.8 ตามลำดับ

3. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า 1. ธัมมัญญาตา (การรู้จักเหตุ)

ประชาชนที่เข้าใจเหตุและผลของการกระทำจะสามารถตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล ทำให้ดำเนินชีวิตในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน 2. อัตถัญญตา การรู้จักผล การตระหนักถึงผลดีและผลเสียของการกระทำช่วยให้ประชาชนตัดสินใจอย่างมีสติ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อสังคมในระบอบประชาธิปไตย 3. อัตตัญญตา การรู้จักตนเอง เมื่อประชาชนเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเอง จะสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ และมีส่วนร่วมในการสร้างประชาธิปไตยที่มั่นคง 4. มัตถัญญตา การรู้จักประมาณ การตัดสินใจและดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ส่งผลให้สังคมมีความสมดุล ลดปัญหาความขัดแย้ง และเสริมสร้างประชาธิปไตยที่สงบสุขและยั่งยืน 5. กาลัญญตา การรู้จักกาลเวลา การใช้เวลาอย่างมีประสิทธิภาพ ตรงต่อเวลา และรู้จักโอกาสที่เหมาะสมช่วยให้การพัฒนาชุมชนดำเนินไปอย่างราบรื่น และสร้างสังคมที่มีระเบียบวินัยในระบอบประชาธิปไตย 6. ปริสัญญตา การรู้จักชุมชนและสังคม ความเข้าใจในปัญหาและความต้องการของชุมชนช่วยให้ประชาชนสามารถร่วมมือกันพัฒนาและเลือกผู้นำที่มีศักยภาพ ส่งเสริมประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและเป็นสุข และ 7. บุคคสัญญตา การรู้จักบุคคล การเข้าใจและเคารพความแตกต่างของบุคคล ช่วยให้เกิดความร่วมมือในสังคม สร้างความเป็นธรรม และเสริมสร้างประชาธิปไตยที่มีความสมานฉันท์ การประยุกต์ใช้หลักธรรมทั้ง 7 ประการในชีวิตประจำวัน จะช่วยให้ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างมีคุณภาพ ส่งเสริมความยั่งยืน และสร้างสังคมที่สงบสุขร่วมกัน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม อภิปรายได้ว่า พลเมืองจังหวัดสมุทรสงครามมีความรับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้ โดยต้องเสริมสร้างให้ประชาชน มีความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตน ปฏิบัติตนให้เหมาะสม เคารพสิทธิผู้อื่น ศึกษาและเรียนรู้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิรับฟังความเห็นของผู้อื่น และรู้จักใช้สิทธิของตนเองโดยไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น เคารพกฎกติกา เคารพความแตกต่างการมีความเข้าใจในความแตกต่าง การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างได้ ประชาชนให้ความเคารพหลักความเสมอภาคการส่งเสริมการปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเท่าเทียมไม่เลือกปฏิบัติ และการยอมรับและไม่เอาเปรียบผู้อื่น ประชาชนยอมรับกติกาควรมีการส่งเสริมความเข้าใจในกฎหมายและระเบียบของ กระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างจริงจัง และการมีความรู้ที่สามารถ

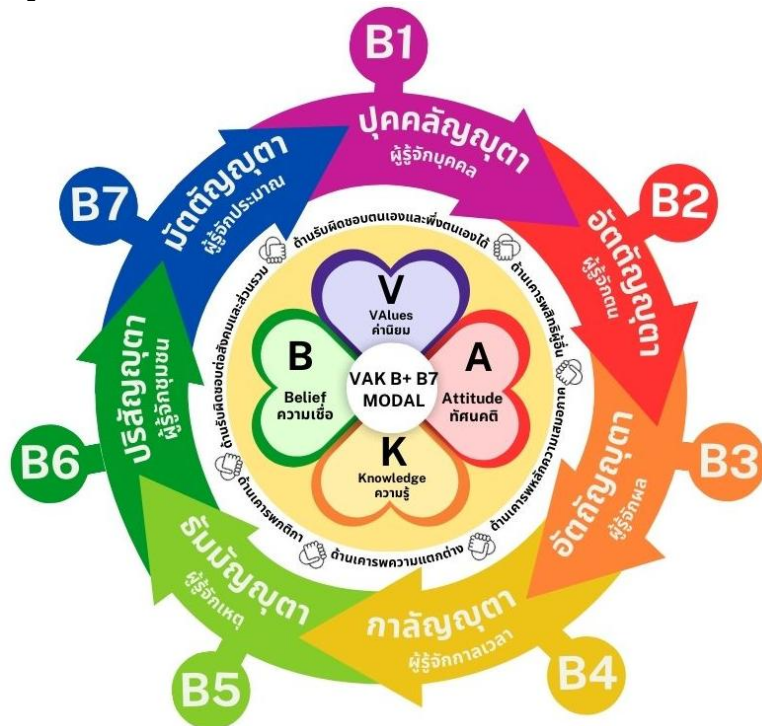
ช่วยแนะนำผู้อื่นได้ ด้านรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวมควรสร้างการมีจิตสำนึกสาธารณะ และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม เป็นสำคัญการรู้จักสร้างประโยชน์ให้สาธารณะมากกว่า ประโยชน์ส่วนตน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระชาณรงค์ โชติธมโม (2566) เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของ เยาวชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน ในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ความรับผิดชอบ เป็นพลเมือง ที่มีส่วนร่วมในระบอบ ประชาธิปไตย โดยมีการรับผิดชอบและมีความรับรู้ในหลาย ด้านความเป็นพลเมืองใน ระบอบประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นความเป็นธรรม มีองค์ประกอบหลาย อย่างที่สำคัญ ได้แก่ การเข้าใจและมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องระบบการปกครอง

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน จังหวัดสมุทรสงคราม อภิปรายได้ว่า ความรู้ ทำให้ประชาชนมีวิจารณญาณในการตัดสินใจ ทางการเมือง เลือกผู้นำที่เหมาะสม และมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยอย่างมีคุณภาพ ประชาชนที่มีความรู้สามารถแยกแยะข้อมูลที่ถูกต้อง ป้องกันตนเองจากการถูกชักจูง และ ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อประชาชนมีความรู้และ ตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ของตนเอง ย่อมทำให้ระบอบประชาธิปไตยเข้มแข็งและยั่งยืน ความ เชื่อทางศาสนาต่อความเป็นธรรมชาติของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม การทำงาน ร่วมกันของชุมชนจะนำเสนอการวิจารณ์และประสิทธิภาพของระบบที่เป็นจุดเด่นของ ประชาชนมีความเชื่อที่ส่งเสริมความซื่อสัตย์สุจริตและการปฏิบัติตามความเชื่อ ความ ร่วมมือที่ตามมาของชุมชนนั้นจะช่วยให้เกิดการขับเคลื่อนได้อย่างแข็งแกร่งและยั่งยืน ทักษะที่ดีและเหมาะสมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนในจังหวัดสมุทรสงคราม สามารถเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบและมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยได้ อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ค่านิยมที่ดีจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความเป็น พลเมืองที่มีความรับผิดชอบและมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่แข็งแกร่งและ ยั่งยืนในจังหวัดสมุทรสงคราม สอดคล้องกับงานวิจัยของณฐมน หมวกนิมธู (2564) ได้เรื่อง การตื่นตัวทางการเมืองของเยาวชนในระบอบประชาธิปไตยที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปของ ไทย พบว่า การตื่นตัว ทางการเมืองของเยาวชนในระบอบประชาธิปไตยที่มีผลต่อการ เลือกตั้งทั่วไปของไทย เยาวชนจะต้อง ได้รับข้อมูลที่เป็นจริง มีความคิด ความเชื่อ และ ทักษะที่ดี ต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เยาวชนมีเหตุมีผล มีความสนใจทาง การเมืองเป็นสิ่งที่ดีถือว่าเป็นหน้าที่หลักของพลเมือง เคารพต่อ กฎหมายและกติกาของ สังคม

3. การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม อภิปรายได้ว่า หลักสัปปริสธรรม เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญเกี่ยวพันกับความเป็นพลเมือง โดยการนำหลักธรรมมาใช้ในการรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้จักชุมชนและรู้จักบุคคลเพื่อนำมาพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย การนำหลักความรู้มาปรับใช้ร่วมกันเพื่อให้เกิดเป็นการพัฒนาวิธีการใหม่ ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของชนาธิป ศรีโท และคณะ (2563) เรื่อง การบูรณาการหลักสัปปริสธรรมเพื่อขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ผลการวิจัยพบว่า หลักสัปปริสธรรม 7 ประการ เป็นธรรมของคนดี การรู้หลักและรู้จักเหตุ เป็นการรู้กฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย รู้หน้าที่ของตนเองอันจะทำให้ปฏิบัติงานตรงตามหน้าที่ มีความสำนึกรับผิดชอบ ความมุ่งหมายและรู้จักผล เข้าใจวัตถุประสงค์ของงานที่ทำ ทำให้ทำงานแล้วเกิดผลสัมฤทธิ์ ก่อให้เกิดประสิทธิผล รู้ตน รู้จักตนเอง ว่าโดยฐานะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ เป็นอย่างไร และทำให้กระทำการต่าง ๆ ให้สอดคล้องรู้ประมาณ รู้จักพอดี รู้กาล รู้กาลเวลาที่เหมาะสม ระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจ หน้าที่การงาน รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร อย่างไร วางแผนการใช้เวลา เป็นการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง แนวทางแห่งการขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีความมั่นคง ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอภาค และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสุวรรณ์ แก้วนะ (2564) เรื่อง การพัฒนาคุณลักษณะตามหลักสัปปริสธรรมของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักสัปปริสธรรม เพื่อพัฒนาคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหารเทศบาลที่ถูกต้องตามหลักการและหลักธรรม คือ 1. รู้จักเหตุ (ธัมมัญญา) ตั้งมั่นในการปฏิบัติอยู่ในหลักแห่งกฎหมาย 2. รู้จักผล (อัตถัญญา) ยอมรับและชี้แจงการทำงานและทราบถึงผลเสียการบริหาร 3. รู้จักตน (อัตถัญญา) สามารถบริการทั่วถึงทุกพื้นที่และการปรับตัว 4. รู้จักประมาณ (มัตตัญญา) ใช้ทรัพยากรและงบประมาณให้เกิดประโยชน์ 5. รู้จักกาล (กาลัญญา) แก้ไขสถานการณ์ได้ทันทั่วทั้ง 6. รู้จักชุมชน (ปริสัญญญา) ให้ความช่วยเหลือเมื่อประชาชนได้รับความเดือดร้อน และ 7. รู้จักบุคคล (บุคคลัญญา) จัดกิจกรรมให้บุคคลในพื้นที่เข้าร่วมและให้ความอนุเคราะห์ดูแล

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย แสดงถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม ทำให้ผู้วิจัยสามารถที่จะค้นพบโมเดลที่ชื่อว่า VAK B+ B7 ซึ่งในความหมายของคำว่า VAK คือ ความรู้ ความชอบ ความถนัดของแต่ละคน นั่นก็คือ ค่านิยม ทักษะ ความรู้ B คือ ความเชื่อที่มีต่อหลักการประชาธิปไตย เช่น ความเชื่อในความยุติธรรม เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง จะช่วยเสริมสร้างความตระหนักรู้ในสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง B7 คือหลักศาสนาพุทธประกอบด้วยสัปปริสธรรม 7 ประการ ความหมายของโมเดลนี้มาจากการค้นพบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม มีปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมือง 4 ด้าน ดังนี้

V หมายถึง Values คือ หลักการที่บุคคลในสังคมเห็นว่ามีความสำคัญเป็นสิ่งที่ดี และควรได้รับการยึดถือและปฏิบัติ เช่น ค่านิยมในเรื่องของความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ หรือความยุติธรรม

A หมายถึง Attitude คือ บุคคลโดยทั่วไปที่มีทัศนคติที่ดี มีความเชื่อที่ดี มีความศรัทธาที่ดี ต่อดตนเองสังคม โดยรู้สึกต่อบางสิ่งบางอย่าง เช่น ทัศนคติเชิงบวกต่อนักการเมือง หรือทัศนคติที่มีต่อสังคมและชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ทัศนคติที่ดีต่อการเมืองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

K หมายถึง Knowledge คือ ประชาชนจะต้องมีความรู้ มีข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่ได้รับการเรียนรู้หรือประสบการณ์ เช่น ความรู้ในสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และสิทธิของผู้อื่น

B หมายถึง Beliefs คือ ความคิดหรือความเข้าใจที่บุคคลยึดถือเป็นจริงในการเสริมสร้างพลเมืองที่มีความรับผิดชอบและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประชาธิปไตยโดยรู้ถึงความเชื่อมีความสำคัญต่อความเป็นพลเมือง และรู้ว่าการเมือง และพรรคการเมืองมีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดความเชื่อทางการเมือง

B7 หมายถึง Buddha Dhamma คือ การนำหลักสัปปุริสธรรม 7 ที่เป็นหลักธรรมของสัตว์บุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมที่ทำให้เป็นสัตว์บุรุษ เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยของประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม ให้พลเมืองรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเอง เข้าใจคนอื่น อยู่ร่วมกันในสังคมภายใต้กฎหมาย ไม่ละเมิด สิทธิ และเสรีภาพของผู้อื่น เข้าใจการกระทำแห่งรัฐ เข้าใจตัวแทนหรือนักการเมืองและระบบการเมืองในสังคมไทย ซึ่งเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

สรุปองค์ความรู้จากการวิจัยได้ว่า โมเดล VAK B+B7 แสดงให้เห็นว่าความเป็นพลเมืองในจังหวัดสมุทรสงครามเกิดจากการผสมผสานปัจจัยด้านค่านิยม ทัศนคติ ความรู้ และความเชื่อ ร่วมกับหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ ความเชื่อของประชาชนซึ่งหยั่งรากในวัฒนธรรมชุมชนและศาสนา ช่วยเสริมคุณลักษณะของพลเมืองที่มีความรับผิดชอบและเคารพส่วนรวม ค่านิยมและทัศนคติสะท้อนผ่านวิถีการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ส่วนความรู้ช่วยให้ประชาชนตระหนักในสิทธิหน้าที่และแยกแยะข้อมูลได้อย่างมีวิจารณญาณ เมื่อปัจจัยเหล่านี้ได้รับการหล่อหลอมด้วยหลักธรรม เช่น การรู้จักตน รู้เวลา และรู้จักบุคคล ยิ่งช่วยยกระดับความเป็นพลเมืองให้ลึกซึ้งทั้งด้านพฤติกรรมและจริยธรรม ส่งผลให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจและบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นอย่างโปร่งใส เพื่อให้ประชาชนสามารถรับผิดชอบตนเองและพึ่งพาตนเองได้
2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีนโยบายส่งเสริมการศึกษาในเรื่องความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของคนส่วนใหญ่เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในสังคมร่วมกันเพื่อกำหนดกฎหมายและมาตรการที่คุ้มครองสิทธิของทุกคน
3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีนโยบายส่งเสริมการเข้าถึงบริการที่เท่าเทียมกันสำหรับทุกกลุ่มประชาชน โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ และให้ความสำคัญกับการให้ข้อมูลและการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในหลักประชาธิปไตยและสิทธิของพลเมือง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. หน่วยงานภาครัฐต้องสร้างทัศนคติที่ดี และเหมาะสมให้กับประชาชนในความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วม การพัฒนาระบบประชาธิปไตย เคารพในความแตกต่าง มีทัศนคติเชิงบวก
2. สร้างค่านิยมให้ประชาชนจังหวัดสมุทรสงครามมีความเข้าใจอย่างถูกต้อง ยุติธรรมต่อสิทธิทางการเมืองและการมีสิทธิในความเป็นพลเมือง
3. เสริมสร้างความเชื่อความศรัทธา ในความเป็นพลเมืองร่วมรับผิดชอบและมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนานโยบายการเสริมสร้างความเป็นพลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม
2. ควรศึกษารูปแบบในการพัฒนาระบบการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยภายใต้หลักพุทธธรรม
3. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองทั้ง 4 ด้าน อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เนื่องจากในปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงปัจจัยทั้ง 4 ด้าน อย่างรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ แก้วมะโน. (มปป.). *พลเมือง (Citizenship)*. สืบค้น 8 มกราคม 2567, จาก <https://shorturl.asia/dOhfG>
- ชนาธิป ศรีโท และคณะ. (2563). การบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมเพื่อขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 5(1), 344-353.
- ณฐมน หมวกฉิม. (2564). *การตื่นตัวทางการเมืองของเยาวชนในระบอบประชาธิปไตยที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปของไทย* (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประกาศราชกิจจานุเบกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน. (2550, 6 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 124 ตอนที่ 47 ก. หน้า 61.
- พระชาณรงค์ โชติธมโม. (2566). *การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชนในกรุงเทพมหานคร* (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2567). *สถิติประชากรทางการทะเบียนราษฎร*. สืบค้น 8 มกราคม 2567, จาก <https://shorturl.asia/a6jQd>
- สุวรรณ์ แก้วนะ. (2564). *การพัฒนาคุณลักษณะตามหลักสัปปุริสธรรมของผู้บริหารเทศบาลในจังหวัดสมุทรปราการ* (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Galston, W. A. (1991). *Liberal Purposes: Goods, Virtues, and Diversity in the Liberal State*. UK: Cambridge University Press.
- Westheimer, J. & Kahne, J. (2004). What Kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2), 237-269.
- Likert, R. (1967). *The Method of Constructing and Attitude Scale*. New York: Wiley & Son.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rd Ed.). New York: Harper and Row Publications.